

Stručni rad**UDK 336.76:343.9.024****DOI 10.7215/SVR1204204K**

ОСИГУРАЊЕ ДЕПОЗИТА И МОРАЛНИ ХАЗАРД

Горана Крунић¹

Агенција за осигурање депозита

Сажетак: Ефикасно успостављен систем осигурања депозита треба да обезбједи заштиту депозита, да спрјечи „бјежање“ депозита из банака, те да допринесе одржању финансијске стабилности у једној економији. Међутим, постојање осигурања депозита може да проузрокује и негативне последице као што су смањење интензитета дјеловања тржишне дисциплине, те јачање моралног хазарда.

Јасним дефинисањем фактора за ублажавање моралног хазарда и њиховим инкорпорирањем унутар одговарајуће регулативе обезбјеђује се смањење степена дјеловања моралног хазарда и на тај начин доприноси се остваривању постављених циљева јавне политике (у контексту осигурања депозита испуњавање основних циљева јавне политике подразумјева заштиту депозита и допринос одржању финансијске стабилности).

За израду овог рада коришћени су емпиријски налази еминентних аутора из области осигурања депозита, међународних финансијских институција као што су Међународни Монетарни Фонд, Свјетска банка, Европска Централна банка, водичи међународног удружења осигураватеља депозита, одговарајуће европске и босанскохерцеговачке регулативе, те супервизијско и искуство из осигурања депозита аутора овог рада.

Кључне ријечи: *осигурање депозита, морални хазард, финансијска стабилност, мрежа финансијске сигурности*

УВОД

Успостављање и развој система осигурања депозита је мотивисано заштитом депонената и допринос стабилности финансијског система, али исто тако лоше успостављен систем осигурања депозита може да проузрокује и одређене негативне ефекте. Једна од главних замки у успостављању и функционисању система осигурања депозита је појава моралног хазарда.

Морални хазард у контексту осигурања депозита се манифестује на два начина. Први се односи на саме осигуране депоненте који, у ситуацији постојања система осигурања депозита, нису толико заинтересовани за квалитет пословања банке као у

¹ Постдипломац на Економском факултету Бања Лука из области финансија

случају када систем не би постојао. Њихова одлука гдје уложити средства често може бити вођена искључиво приносом који могу остварити на уложена средства и другим погодностима које банка обезбјеђује у циљу прикупљања свјежег новца, а мање квалитетом саме банке. За квалитет банке нису толико заинтересовани из једноставног разлога што су свјесни да ће они своја потраживања наплатити и уколико банка пропадне. С друге стране, у ситуацији постојања осигурања депозита менаџери банака могу да се излажу и већим ризицима како би остварили бољи принос јер у крајњем случају добит коју би такви менаџери остварили припада само њима, односно њиховим банкама, док у случају губитка исти може бити пренешен на неку другу институцију.

ОСИГУРАЊЕ ДЕПОЗИТА КАО ДИО МРЕЖЕ ФИНАНСИЈСКЕ СИГУРНОСТИ

Финансијске институције које врше прикупљање депозита (у даљем тексту: банке²) су веома значајне за сваку економију. Важност банака је повезана са функцијама које обављају, а које се односе на укљученост истих у платни систем, на улогу банака као посредника између депонената и корисника кредита, те на посредовање у спровођењу монетарне политике.

Пословање банака је специфично и значајно се разликује од осталог дијела индустрије. Тако нпр. неадекватно управљање и руковођење неком компанијом која није системски значајна за неко друштво ће вјероватно довести до пропасти саме компаније, али исто неће имати значајан утицај на остале учеснике у систему. С друге стране, када су у питању банке и сама информација да би могло да дође до пропасти исте, чак и када се ради о банкама које немају значајно учешће у банкарском систему неке земље, може да има негативан утицај на функционисање и осталих банака из система. Паника депонената (ситуација када депоненти у страху да ће изгубити властита средства иста повлаче из банака) може да доведе до притисака не само на банке са проблемима у пословању, већ и на најздравије банке („домино ефекат“) које тешко да би могле преживјети неограничено повлачење депозита.

Управо важност банака унутар сваке економије узрокује потребу успостављања мреже финансијске сигурности. Мрежу финансијске сигурности у једној држави у најужем смислу чине централна банка која обично има улогу кредитора у крајњој инстанци („lender of last resort“), опрезна регулатива и супервизија, те осигурање депозита. Заједничко дјеловање свих учесника мреже финансијске сигурности подразумјева вођење активности са главним циљем одржања финансијске стабилности. Одлука сваке државе је да одабере начин на који ће мрежа финансијске сигурности бити

² Поред банака прикупљање депозита могу да врше и неке друге финансијске институције као што су кредитно штедне организације или штедионице

успостављена (нпр. неке државе ће одлучити да све функције мреже финансијске сигурности инкорпорирају унутар једне институције, док се друге државе функције раздвајају у више институција).

ОБЛИЦИ ЗАШТИТЕ ДЕПОНЕНАТА

Постоје различити облици заштите депонената. У литератури³ се указује на постојање шест могућности у вези са заштитом депозита:

1. експлицитно одбијање осигурања и потпуно ослањање на транспарентну и тржишну дисциплину
2. одбијање осигурања депозита, али давање законске предности потраживањима депонената у односу на остала потраживања у току процеса ликвидације пропале банке
3. двосмисленост у погледу осигураног износа
4. имплицитно осигурање
5. експлицитно лимитирана покривеност
6. пуно експлицитно осигурање.

Основна два облика система осигурања депозита су имплицитна и експлицитна заштита депонената. Имплицитно осигурање депозита се појављује када јавност очекује неки облик заштите у ситуацији пропасти банке, када осигурање није формализовано, када је засновано на понашању Владе из претходног периода, те на изјавама државних званичника. Дакле, код имплицитног осигурања депозита нема законских одредби у вези са квалификованошћу банкарских депозита за осигурање, нивоом осигураних депозита, нити начином на који ће се евентуална исплата осигураних депозита у ситуацији пропасти банке вршити. Сигурно је да имплицитно осигурање наводи депоненте да врше праћење квалитета самих банака прије него што донесу одлуку о томе гдје инвестирати властита средства. Међутим, овакав начин осигурања депозита може да доведе до нарушавања финансијске стабилности када дође до пропасти банке.

Систем експлицитног осигурања депозита је систем који захтијева законско регулисање квалификованости банкарских обавеза за покриће, нивоа покрића, начина финансирања система, начина на који ће се вршити процес исплате, начина успостављања и функционисања институције која врши осигурање депозита, те остала битна питања. Експлицитан систем осигурања депозита омогућава осигураном депоненту Банке да унапријед зна да не може изгубити властита средства у случају пропасти банке, што са једне стране представља предност и олакшање за саме депоненте, али са друге стране ствара незаинтересованост истих за праћење квалитета банака код којих остављају новац, као и подстицај менаџерима банака да се излажу већим ризицима тј. појаву моралног хазарда.

³ Garcia, Gillian; Deposit insurance and Crisis Management; march 2000, Washington, International Monetary Fund

Дакле, систем експлицитног осигурања депозита може значајно умањити учесталост повлачења депозита (bank run) или чак зауставити повлачење депозита у државама са институцијама и заштитом. Са друге стране, када експлицитан систем осигурања депозита није успостављен на адекватан начин исти може проширити банкарску кризу подстичући банке да преузимају непотребне ризике.

Крај 20-ог и почетак 21-ог вијека забиљежио је значајан пораст експлицитно лимитираног осигурања (у периоду од 1974. до 2003. године број држава са експлицитним осигурањем депозита се повећао са 12 на 88⁴). Тренутно, од укупно 24 државе чланице Одбора за финансијску стабилност (Financial Stability Board) чак 21 држава је успоставила експлицитан систем осигурања депозита.⁵

Експлицитно осигурање депозита на подручју Европске Уније је формализовано кроз Директиву Европске Уније из 1994. године о којој ће касније бити више ријечи.

МОРАЛНИ ХАЗАРД КАО ЗАМКА У ФУНКЦИОНИСАЊУ СИСТЕМА ОСИГУРАЊА ДЕПОЗИТА

Морални хазард у контексту осигурања депозита се манифестује на два начина. Прво се односи на саме осигуране депоненте који у ситуацији постојања система осигурања депозита нису толико заинтересовани за квалитет пословања банке као у случају када систем не би постојао. Њихова одлука гдје уложити средства често може бити вођена искључиво приносом који могу остварити на уложена средства и другим погодностима које банка обезбјеђује у циљу прикупљања свјежег новца, а мање квалитетом саме банке. За квалитет банке нису толико заинтересовани из једноставног разлога што су свјесни да ће они своја потраживања наплатити и уколико банка пропадне. С друге стране, у ситуацији постојања осигурања депозита менаџери банака могу да се излажу и већим ризицима како би остварили бољи принос јер у крајњем случају добит коју би такви менаџери остварили припада само њима, односно њиховим банкама, док у случају губитка исти може бити пренешен на неку другу институцију.

Фактори који утичу на ублажавање моралног хазарда

У успостављању и функционисању система осигурања депозита постоји неколико фактора који се требају разматрати у циљу ублажавања моралног хазарда. Главни елементи који треба да помогну у стратегији успостављања и функционисања система

⁴ A. McCoy, Patricia; *The Moral Hazard Implications of Deposit Insurance: Theory and Evidence*, 2006

⁵ Одбор за финансијску стабилност (Financial Stability Board) је успостављен 2009. године као правни сљедбеник Форума за финансијску стабилност (Financial Stability Forum) који је од стране министара финансија земаља Г7 и гувернера централних банака успостављен 1999. године у циљу јачања сарадње између различитих националних и интернационалних супервизорских тијела и међународних финансијских институција како би се промовисала стабилност у међународном финансијском систему.

осигурања депозита са циљем ублажавања моралног хазарда су везани како за само дизајнирање система осигурања депозита, тако и за ефикасно успостављену мрежу финансијске сигурности.⁶

Дизајнирање система осигурања депозита

1. Лимитирани износ осигураног депозита и искључивање одређених категорија депонената из осигурања

Лимитирање износа осигураног депозита, те искључивање из осигурања одређених категорија депонената представља резултат жеље да се у пословању банака не искључи тржишно дјеловање.

Свјесност депонената о томе да је њихов депозит осигуран само до одређеног износа условиће да исти пажљивије бирају банку за депоновање властитих средстава. С друге стране, депоненти који се искључују из осигурања обично представљају институције које имају капацитете да врше анализе банака, квалитета њиховог пословања и ризика којима се исте излажу, те да такве анализе користе за доношење властитих инвестиционих одлука. Горе наведеног су свјесни и сами власници и менаџери банака што их тјера да буду опрезнији у вођењу властите пословне политике.

Дакле, утврђивањем адекватног износа осигураног депозита и искључивањем одређених категорија депонената из осигурања ублажава се дјеловање моралног хазарда и доприноси јачању тржишне дисциплине.

Свака економија треба веома опрезно да приступи утврђивању нивоа осигураног депозита имајући у виду начин функционисања система осигурања депозита, квалитет банкарског и финансијског система државе, као и целокупну економску и политичку ситуацију у држави. Државе Европске Уније имају обавезу да се код утврђивања нивоа осигураног депозита придржавају Директиве Европске Уније која тренутно прописује осигурање депозита по депоненту по банци чланици 100 хиљада евра. Владе појединих држава су у циљу одржања повјерења и спречавања системских импликација проузрокованих финансијском кризом из 2007. и 2008. усвојиле хитне мјере које су, између осталог, биле везане за раст износа осигураног депозита или чак бјанко гаранције (blanket guarantee) што је актуелизовало проблем моралног хазарда.

Када државе које су донијеле горе наведене мјере одлуче да пређу са бјанко гаранција на систем осигурања депозита са лимитираним осигурањем такав прелазак треба да се одвија оном брзином коју дате околности дозвољавају.⁷

⁶Financial Stability Forum; Guidance for developing effective deposit insurance systems, September 2001

⁷International Association of Deposit Insurers; Transitioning from a blanket guarantee or extended coverage to a limited coverage system, January 2012

2. Коосигурање

У систему осигурања депозита са лимитираним покрићем депоненти могу претрпјети губитке само ако њихови депозити прелазе лимит у ситуацији пропасти банке. Коосигурање у систему осигурања депозита подразумева да депонент у ситуацији пропасти банке може да поднесе губитке уколико су његови депозити и испод лимита осигурања (нпр. у ситуацији пропасти Банке осигуран је само износ од 60% постављеног лимита осигурања).

Проблем се јавља због чињенице да и у ситуацији постојања коосигурања појединци који имају мале износе на рачунима не могу вршити тржишну дисциплину због недовољне софистицираности и/или због тога што трошкови поменутих активности прелазе користи. Дакле, такви лица сnose трошкове проузроковане пропашћу банке, а при томе не долази до јачања тржишне дисциплине. Негативна посљедица би могла да буде одлука депонената да своја средства држе ван финансијског система.

Један од начина да се избјегну горе наведене негативне посљедице коосигурања је да се исто примјени изнад одређеног износа тако да су „мали“ депоненти заштићени од ризика у потпуности, док ће они депоненти који код банака држе већа средства на рачунима бити подстакнути да надгледају квалитет банака јер им у потпуности неће бити средства осигурана.

Да би горе наведено било разумљивије навешћемо примјер шеме осигурања у Републици Македонији која је садржавала коосигурање. У периоду од 2002 - 2010. године лимити су били постављени на сљедећи начин:⁸

- Депозит физичког лица у банци или штедионици до износа од 10 хиљада евра (еквивалент домаћа валута) је био осигуран у 100% износу
- Уколико је вриједност депозита физичког лица у банци или штедионици био између 10 хиљада евра и 20 хиљада евра (еквивалент домаћа валута) осигурано је 90% датог износа.
- Депозит преко 20.000 хиљада евра (еквивалент домаћа валута) није био осигуран

У горе поменутом периоду Македонија је ријешила негативне посљедице коосигурања на начин да је осигурала мање депозите у потпуности, док је за веће депозите увела елемент коосигурања.

3. Успостављање диференцијалне премије или премије на бази ризика

Институције које врше осигурање депозита могу да се одлуче на избор између два система обрачуна премија као извора финансирања програма осигурања депозита. Оне обично бирају

⁸ Република Македонија је 2010. године донијела одлуку о повећању лимита осигурања депозита на износ од 30 хиљада евра (еквивалент домаћа валута) у 100% износу (искључено је коосигурање), односно износ од 100 хиљада евра од датума приступања Републике Македоније Европској Унији <http://www.fodsk.org.mk/eng/guarant.asp>

између прихватања система прикупљања средстава путем фиксне стопе премије од институција чланица програма осигурања депозита или путем диференцијалне стопе премије чија висина је условљена ризиком пословања појединих институција чланица програма осигурања депозита.

Увођење система обрачуна премије на бази ризика значи награђивање и стимулисање добрих банака. Премирањем на бази ризика ублажава се дјеловање моралног хазарда у смислу стимулисања менаџера и власника банака да буду опрезнији у вођењу властите пословне политике. Утврђивање премије на бази ризика није нити мало једноставно и да би се оно усвојило неопходно је да се претходно дефинишу циљеви увођења система диференцијалне премије, анализира тренутно стање у држави, приступи диференцирању банкарског ризика, надлежности, ресурса и информационих захтијева, начина категорисања банака и утврђивања стопе премије по појединим категоријама, одређивање трајања прелазног периода и активности у поменутом периоду, транспарентности, јавности и повјерљивости, прегледа, ажурирања и прилагођавања система диференцијалне премије.⁹

4.Рана детекција, правовремена интервенција и ефикасна резолуција

Као што смо већ напоменули осигурање депозита на неки начин спрјечава подстицај депонентима да надгледају квалитет пословања банака, а и самим менаџерима банака отвара могућност ризичнијег понашања. Једна од мјера за ублажавање ових недостатака осигурања депозита је и да институција која врши осигурање депозита има функцију ране детекције и правовремене интервенције у проблематичним банкама, као и ефикасан процес резолуције (рјешавање проблематичних банака).

Управо кроз рану детекцију, правовремену интервенцију и кроз ефикасну резолуцију постиже се минимизирање губитака осигураватеља и доприноси се финансијској стабилности. За државе које имају осигурање депозита засновано на тзв. исплатној кутији институција за осигурање депозита нема могућност спровођења поменутих функција, али би требала да има право и обавезу формализовања чврсте сарадње са институцијом за праћење ризика пословања банака, односно са супервизорским ауторитетима.

Уколико функција раног откривања проблема у банци и правовременог рјешавања није адекватна доћи ће до изражаја морални хазард као негативна страна осигурања депозита и цјелокупне мреже финансијске сигурности и то поготову у дијелу који се односи на саме менаџере у банци који, свјесни горе наведеног, се излажу прекомјерним ризицима са циљем остваривања што већег пословног резултата.

⁹ Горана, Крунић; Могућност увођења премирања по ризику, јануар 2011, Сарајево, Часопис Банке у БиХ

Веома је битно да супервизор не дозволи да се лоше банке „коцкају“ са фондом осигурања депозита, да се суочи са проблемима у лошим или пропалим банкама, да код рјешавања пропалих банака обезбиједи да губитке банке носе власници, неосигурани депоненти и кредитори, те да однос према институцијама које се сматрају сувише великим да би пропале не буде на начин да се истим дозвољава несолвентно пословање.

5. Правне акције против менаџера банака

Мрежа финансијске сигурности треба да буде успостављена на начин да стране које су допринијеле пропасти банке (менаџери, поједини руководиоци, ревизори, итд.) могу бити предмет истраге од стране институције за осигурање депозита или неких других институција. Постојање законске могућности покретања одређених акција против лица која су допринијела лошем стању у Банци сигурно ће ограничити претјерано излагање ризичним пословима менаџера и самих власника банака.

ДИРЕКТИВА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ О ОСИГУРАЊУ ДЕПОЗИТА И МОРАЛНИ ХАЗАРД

Директивом Европске Уније која се односи на осигурање депозита¹⁰ постављени су циљеви који се односе на повећање стабилности и ефикасности банкарског система, заштиту штедиша, те хармонизацију развоја кредитних институција у оквиру јединственог тржишта (унутар Европске Уније). Директива прописује обавезне одредбе које свака држава чланица треба да испуњава како би иста била усклађена са релевантним прописом.

Замјерке појединих аутора¹¹ на Директиву се односе на недовољну обрађеност питања моралног хазарда. Директива не садржи одредбе за обрачун премије на бази ризика, нема максималног износа покрића, нема одредби везаних за спрјечавање спашавања неосигураних депонената и кредитора, нити има посебних одредби у вези са институцијама које се сматрају сувише велике да би пропале (“too big to fail“). Надаље, нема покушаја спајања осигурања депозита са техникама рјешавања проблематичних и пропалих банака. Дакле, Директивом је успостављена минимална заштита, а дато је свакој земљи чланици Европске Уније да води питање моралног хазарда.

Последња финансијска криза из 2008. године је чини се управо потврдила недостатак Директиве кроз горе наведена питања. Један од примјера је ситуација гдје су, паралелно са продубљивањем кризе, некоординисана повећања нивоа покрића у државама Европске Уније довела до брзог измјештања депозита из банака иза којих је

¹⁰ Directive of the European Parliament and of the Council on Deposit Guarantee Schemes (94/19/EC; 2009/14/EC)

¹¹ Dale, Richard; Bruni, France; De Boissien, Christian; Strengthening Financial Infrastructure, Deposit Insurance and Lending of Last Resort, 2000 Societe Universitaire Europeenne de Recherches Financieres Amsterdam

стајало осигурање са мањим нивоом покрића у банке које су биле чланице шеме осигурања депозита са вишим нивоом покрића, што је позицију ликвидности банака из којих су средства повучена додатно ослабило. На овај начин осигурање депозита је довело до ублажавања дјеловања тржишне дисциплине и појаве моралног хазарда.

Како би се ублажило дјеловање моралног хазарда и даље побољшало функционисање система осигурања депозита Европска Комисија је израдила Приједлог Директиве¹² који садржи измјене:

- Скраћује се рок исплате на једну седмицу до износа од 100 хиљада евра
- Успоставља се уједначен ниво покрића
- Шеме осигурања ће морати у одређеном временском периоду формирати Фонд за исплату, а уколико се појави потреба банке ће морати да обезбиједи и додатне уплате у Фонд.
- Депоненти ће добити информације у вези заштите властитих средстава у моменту потписивања уговора са банком.
- Ризичније банке треба да уплаћују већу премију у фонд за осигурање.

Измјеном Директиве утиче се значајно на ублажавање моралног хазарда, а самим тим и на промовисање вриједности осигурања депозита.

Колико је питање моралног хазарда у функционисању система осигурања депозита и цијеле мреже финансијске сигурности битно говори и чињеница да је један од 18 принципа ефикасног система осигурања депозита управо повезан са моралним хазардом.¹³

КАРАКТЕРИСТИКЕ ШЕМЕ ОСИГУРАЊА ДЕПОЗИТА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ ПОВЕЗАНЕ СА МОРАЛНИМ ХАЗАРДОМ

У оквиру Закона о осигурању депозита у банкама Босне и Херцеговине¹⁴ (у даљем тексту: Закон о осигурању депозита БиХ) јасно можемо уочити одредбе које су повезане управо са ублажавањем моралног хазарда. Елементи уграђени у систем осигурања депозита у Босни и Херцеговини који утичу на ублажавање моралног хазарда су:

- Тачно одређен износ покрића
- Јасна дефинисаност депонената који се искључују из осигурања
- Могућност увођења премије на бази ризика

¹² http://ec.europa.eu/internal_market/bank/guarantee/index_en.htm

¹³ Базелски одбор за супервизију банака (BCBS) и међународно удружење осигураватеља депозита (IADI) у јуну 2009. године су усвојили основне принципе за успјешне системе осигурања депозита (Core Principles for effective Deposit Insurance Systems, International Association of Deposit Insurers, June 2009).

¹⁴ Службени гласник Босне и Херцеговине број 20/02, 18/05, 100/08 и 75/09

- Право и обавеза Агенције за осигурање депозита БиХ (у даљем: Агенција) да надгледа квалитет пословања банака
- Право и обавеза Агенције за чврстом сарадњом са осталим учесницима мреже финансијске сигурности.

1. Тачно одређен износ покрића

У Босни и Херцеговини програм осигурања депозита је заснован на експлицитно утврђеном нивоу покривености. Према Закону о осигурању депозита БиХ тренутно највећи износ осигураног депозита, заједно са обрачунатом каматом, који исплаћује Агенција по депоненту по банци чланици, износи квалификован¹⁵ депозит умањен за законски или уговорни дуг депонента према банци чланици највише 35.000 хиљада КМ или који је мањи.

За шему осигурања депозита Босне и Херцеговине је специфично да се одлука о висини осигураног депозита доноси на нивоу Управног одбора Агенције. На овај начин код доношења одлуке о повећању лимита осигураног депозита обезбјеђује се брзо реаговање у циљу испуњавања циљева јавне политике (заштита штедиша и одржање стабилности финансијског система), али са друге стране постоји потреба детаљне анализе која треба да подржи донешене одлуке.

Промјене износа осигураног депозита кроз историју постојања Агенције:

Извор: Агенција за осигурање депозита БиХ

Елементи који се морају уобзирити приликом доношења одлуке о промјени лимита осигурања депозита су свакако ниво привредног развоја БиХ (једна од одредница може да буде и величина друштвеног бруто производа по глави становника), квалитет банкарског система БиХ, ниво Фонда, ниво покрића у земљама у окружењу, као и Директиве Европске Уније о осигурању депозита.

¹⁵ Квалификован депозит у смислу Закона о осигурању депозита БиХ је укупан износ свих средстава који су резултат депозита, штедних рачуна или сертификата банке које је депонент депоновао у банци чланици умањено за искључења из члана 5. Закона.

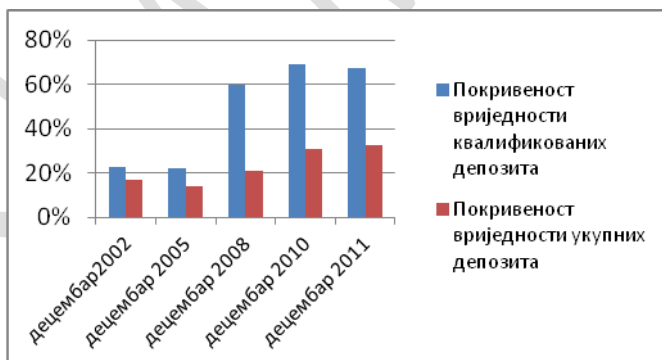
Лимит осигурања би требао да буде постављен тако да већина малих депонената буде покривена у потпуности, али да се при томе обезбјеђи да значајан удио вриједности укупних депозита остане непокривен и изложен тржишној дисциплини.

У Босни и Херцеговини са 31.12.2011. године 67,6% вриједности депозита физичких лица квалификованих за осигурање је покривено, док у односу на укупну вриједност депозита поменућа покривеност износи 32,5%.

Наредни графикон приказује покривеност вриједности депозита квалификованих за осигурање која се израчунава као однос потенцијалне обавезе Агенције према депонентима и вриједности депозита квалификованих за осигурање (за 2002. и 2005. годину депозити физичких и правних лица уз законска искључења представљају депозите квалификоване за осигурање, а за 2008., 2010. и 2011. годину у поменућа групу су укључени само депозити физичких лица), те покривеност вриједности укупних депозита.

Повећање стопе покривености вриједности квалификованих депозита у 2008. години је највећим дијелом резултат повећања износа осигураног депозита у поменућом периоду са 7.500 КМ на 20.000 хиљада КМ. Надаље, на повећање поменуће стопе у 2010-ој години утицај је имао даљи раст осигураног депозита на 35.000 КМ. У 2011. стопа покривености вриједности квалификованих депозита, као и укупних депозита се задржава на приближно истом нивоу.

Покривеност квалификованих и укупних депозита:

Извор: Агенција за осигурање депозита БиХ

2.Депоненти који се искључују из осигурања

Према Закону о осигурању депозита БиХ осигуравају се депозити физичких лица до законом дефинисаног износа. Неки од депозита као што су депозити банака, владиних органа, осигуравајућих друштава или депозити лица повезаних са управним и руководећим позицијама у банци се искључују из осигурања.¹⁶ Дакле, Законом о осигурању депозита БиХ се искључују депоненти који су

¹⁶ Члан 5. Закона о осигурању депозита БиХ

довољно софистицирани да могу сами вршити анализе квалитета пословања појединих банака прије доношења одлука о депоновању властитих средстава или другом облику инвестирања или који по основу добијања тзв. интерних информација из банке могу бити привилеговани у односу на друге групе депонената.

Депозити правних лица тј. депонената који не улазе у групу дефинисану чланом 5. Закона о осигурању депозита БиХ свакако у наредном периоду требају бити укључена у групу депонената која се осигуравају. Ово је, не само из разлога усклађивања са европском директивом, већ и због чињенице да таква правна лица најчешће немају довољно развијене капацитете да самостално врше ефикасну анализу квалитета појединих банака.

1. Премија на бази ризика

Законом о осигурању депозита БиХ је регулисано да Управни одбор Агенције има право успостављања система рангирања за сврхе утврђивања висине стопе премије осигурања за појединачне банке чланице програма осигурања или да прихвати систем рангирања који је успоставила релевантна агенција за банкарство.¹⁷ Дакле, постоји законска могућност утврђивања премије на бази ризика.

Поставља се питање како би се евентуална промјена у систему финансирања шеме осигурања депозита у Босни и Херцеговини, у смислу увођења премирања на бази ризика, манифестовала на комплетан финансијски систем, те уколико би се одлучило на такве промјене када би био оптималан период за исте.¹⁸

Оно што је сигурно је да би ефикасан систем диференцијалне премије подстицао банке да адекватно управљају властитим ризицима и тиме додатно ојачао финансијску стабилност система, а Агенција би добила значајну улогу у побољшању квалитета цјелокупног банкарског система Босне и Херцеговине.

2. Надгледање пословања банака

Законом о осигурању депозита БиХ су дефинисани услови које банка мора да испуни како би била чланица програма осигурања депозита и како би чланство у програму и задржала.¹⁹

У складу са законским овлашћењима Агенција има могућност раног откривања и правовремене интервенције. Дакле, Агенција има могућност да утврди када је банка или када се очекује да ће банка бити у озбиљним финансијским потешкоћама, те да правовремено реагује ради давања доприноса у очувању финансијске стабилности.

Раним откривањем проблема у банци и правовременом интервенцијом Агенција као дио мреже финансијске сигурности, заједно са супервизорским ауторитетима у БиХ, је у могућности да

¹⁷ Члан 10. Закона о осигурању депозита БиХ

¹⁸ Детаљније: Горана, Крунић; Могућност увођења премирања по ризику, јануар 2011, Сарајево, Часопис Банке у БиХ

¹⁹ Члан 6. и 7. Закона о осигурању депозита БиХ

смањи вјероватноћу пропадања банака или, уколико је та пропаст неминовна, да обезбиједи што бржи излазак лоших банака из система.

Горе наведеним активностима се управо обесхрабрују банке да се излажу прекомјерним ризицима у властитом пословању, односно ублажује се морални хазард.

3.Сарадња Агенције са осталим учесницима мреже финансијске сигурности

Законом о осигурању депозита БиХ је регулисана сарадња између учесника мреже финансијске сигурности у Босни и Херцеговини, дакле између Агенције, супервизорских ауторитета и Централне банке Босне и Херцеговине.²⁰

Размјена информација између учесника мреже финансијске сигурности је веома битна поготову када се ради о банкама које се налазе у финансијским потешкоћама и код којих је веома битно утврдити да ли су самоодрживе тј. да ли су способне да наставе да послују на банкарском тржишту или их је потребно што прије искључити из система како се „зараза“ не би пренијела и на остале здраве банке из система.

ЗАКЉУЧАК

Осигурање депозита представља један од основних стубова модерне мреже финансијске сигурности. Заједно са осталим учесницима мреже финансијске сигурности, централном банком и супервизијом, осигурање депозита треба да обезбиједи заштиту штедиша и да допринесе финансијској стабилности једне економије.

Једна од главних замки која се појављује приликом успостављања и функционисања система осигурања депозита је појава моралног хазарда. Фактори који утичу на ублажавање моралног хазарда, а који су повезани са дизајнирањем система осигурања депозита су лимитиран износ осигураног депозита, искључивање одређених категорија депонената из осигурања, коосигурање, успостављање диференцијалне премије на бази ризика, рана детекција, правовремена интервенција и ефикасна резолуција, те правне акције против менаџера банака.

Фактори који утичу на ублажавање моралног хазарда треба да буду инкорпорирани унутар банкарске регулативе како би исти дали позитивне ефекте, односно, омогућили осигурању депозита да допринесе финансијској стабилности одређене економије.

Закон о осигурању депозита у БиХ садржи неколико одредби које су повезане са ублажавањем моралног хазарда, а које се односе на тачно одређен износ покрића, јасну дефинисаност депонената који се искључују из осигурања, могућност увођења премије на бази ризика, право и обавезу Агенције да надгледа квалитет пословања банака, те право и обавезу Агенције за чврстом сарадњом са осталим учесницима мреже финансијске сигурности.

²⁰ Члан 22. и 23. Закона о осигурању депозита ВиН

Од горе наведених одредби које се користе за ублажавање моралног хазарда једино могућност увођења премије на бази ризика није активирана (тренутно се користи фиксна стопа премије). Успостављање ефикасног система премије на бази ризика подстакло би банке да буду опрезније у излагању ризику у властитом пословању, додатно би се ојачала финансијска стабилност система, а Агенција би добила значајну улогу у побољшању цјелокупног банкарског система Босне и Херцеговине.

Међутим, процес увођења премије на бази ризика није нити мало једноставан и постоји низ предуслова који треба да буду испуњени како би се обезбиједили жељени резултати.²¹

DEPOSIT INSURANCE AND MORAL HAZARD

Gorana Krunić

Abstract: Efficiently established deposit insurance system should ensure protection of deposit, prevent deposit „breakout“ from banks, as well as contribute financial stability in one economy. Nevertheless, deposit insurance can also cause negative consequences such as decreased intensity of the market discipline and strengthening of moral hazard.

Clearly defined factors for mitigation of moral hazard and their incorporation into the relevant regulations shall ensure the decrease in the level of moral hazard effect thus contributing the achievement of the public policy set goals (in the context of deposit insurance, the accomplishment of the public policy goals implies the protection of deposit and financial stability maintenance).

Empiric findings of eminent authors in the field of deposit insurance were used for this paper, as well guides of international financial institutions such as International Monetary Fund, World Bank, European Central Bank, International association for deposit insurance, relevant Bosnia and Herzegovina regulations, as well as supervision and experiences in deposit insurance gained by the authors of this paper.

Key words: *Deposit insurance, moral hazard, financial stability, financial system safety net*

ЛИТЕРАТУРА

1. Garcia, Gillian; Deposit insurance and Crisis Management; march 2000, Washington, International Monetary Fund
2. Dale, Richard; Bruni, France; De Boissien, Christian; Strengthening Financial Infrastructure, Deposit Insurance and Lending of Last Resort, 2000 Societe Universitaire Europeenne de Recherches Financieres Amsterdam
3. McCoy, Patricia; The Moral Hazard Implications of Deposit Insurance: Theory and Evidence, 2006
4. Financial Stability Forum; Guidance for developing effective deposit insurance systems, September 2001
5. Financial Stability Board; Thematic Review on Deposit Insurance Systems, Peer Review Report, February 2012

²¹ Детаљније: Горана, Крунић; Могућност увођења премирања по ризику, јануар 2011, Сарајево, Часопис Банке у БиХ

6. International Association of Deposit Insurers; Transitioning from a blanket guarantee or extended coverage to a limited coverage system, January 2012
7. Горана, Крунић; Могућност увођења премирања по ризику, јануар 2011, Часопис Банке у БиХ
8. Directive of the European Parliament and of the Council on Deposit Guarantee Schemes (94/19/EC; 2009/14/EC)
9. Core Principles for effective Deposit Insurance Systems, International Association of Deposit Insurers, June 2009
10. www.fodsk.org.mk/eng/guarant.asp
11. ec.europa.eu/internal_market/bank/guarantee/index_en.htm
12. Закон о осигурању депозита у банкама Босне и Херцеговине (Службени гласник Босне и Херцеговине број 20/02, 18/05, 100/08 и 75/09).

RESUME

Deposit insurance is one of the main pillars of financial safety net. Together with other participants in financial safety net, central bank and supervision, deposit insurance should ensure the protection of savers and contribute the stability of economy. One of the main traps that occurs with establishment and functioning of the deposit insurance system is the phenomenon of moral hazard.

Factors that mitigate the moral hazard, those that are connected with the deposit insurance system design are the limited amount of insured deposit, exclusion of some categories of depositors from insurance, co-insurance, application of differential risk-based bonus, early detection, timely intervention and efficient resolution, as well as legal actions against bank managers. Factors that mitigate moral hazard should be incorporated into the banking regulations in order for them to produce positive effects, and/or ensure deposit insurance to contribute the financial stability of a certain economy.

Deposit Security Act in B&H contains several provisions concerning moral hazard mitigation. Those factors refer to exactly defined amount of cover, clearly defined depositor excluded from insurance, possibility of introduction the risk based bonus, rights and obligations of the Agency to supervise bank operation quality, as well as the right and duty of the Agency to have strong cooperation with other participants in the financial safety net.

The only provision that has not been activated yet is the probability of introduction the risk based bonus to mitigate moral hazard (fixed-rate bonus is used currently). Application of an efficient risk-based bonus system would encourage banks to be more cautious in exposing their own operation to risks; financial stability of the system would be strengthened, whereas the Agency would get a significant role in improving the entire banking system in Bosnia and Herzegovina.

However, the process of introduction the risk-based bonus is far from being simple and there exists a set of preconditions that have to be met in order to ensure the desired results.²²

²² More details: Gorana, Krunić: Probability of introduction the take-over by risk, January 2011, Sarajevo, Magazine Banks in B&H